

Dominic Hinde

Desničarski založniki na knjižnih sejmih – da ali ne?

Sodelovanje skrajnih desničarskih založnikov na lanskoletnih knjižnih sejmih v Göteborgu in Frankfurtu je sprožilo burne polemike, ki so se osredinjevale okoli vprašanja, kdo sme – ali bi smel – sodelovati na tovrstnih sejmih. V reviji *Index on Censorship* (Merila cenzure) so štiri mislece in odločevalce prosili, naj pojasnijo svoja stališča.

Besede, ki ločujejo

S Petrom Englundom, nekdanjim članom komisije za Nobelovo nagrado pri Švedski akademiji, se je Dominic Hinde pogovarjal o njegovi lanskoletni odločitvi, da se ne bo udeležil Göteborgskega knjižnega sejma.

Peter Englund je znan po vsem svetu, čeprav ga celo na Švedskem marsikdo ne bi znal takoj umestiti. Večkrat nagrajeni pisec in nekdanji sekretar Švedske akademije je pogosto nastopal na televiziji, vsako jesen pa je prav on razglasil ime dobitnika Nobelove nagrade za književnost.

Prispevek objavljamo po dogovoru z britansko revijo *Index on Censorship* in spletno mrežo evropskih literarnih in kulturnih revij *Eurozine*, katere člani smo. © Dominic Hinde; Peter Englund; Ola Larsmo; Tobias Voss; Jean-Paul Marthoz/*Index on Censorship*/*Eurozine*.

Komisijo za Nobelovo nagrado so zaradi njenih odločitev pogosto kritizirali, Englund, ki se je leta 2015 umaknil s položaja, pa je dejal, da njihove odločitve nikoli niso bile politične. Osnovno načelo je vedno bila švedska privrženost odprtemu dialogu.

“Ko sem bil na položaju sekretarja komisije, sem večkrat poudarjal, da nikoli ne moreš prejeti Nobelove nagrade zaradi svojih političnih stališč, lahko pa jo prejmeš njim navkljub. Švedska akademija se tudi močno zaveda izje-

mnega pomena svobode izražanja, ne nazadnje tudi zato, ker je to osnovni pogoj za pošteno delo pisateljev in raziskovalcev.”

Englund je dolga leta po vsem svetu zagovarjal svobodo govora, poleg tega pa je tudi veliko pisal o totalitarizmi v Evropi v komunističnih in fašističnih režimih. Nedavno je na Švedskem sodeloval v razpravi o nasprotujočih si zahtevah po svobodi govora in naraščajočem vplivu desničarskih gibanj v državi.

V preteklem desetletju se je v tej tradicionalno liberalni in strpni nordijski državi razpasel skrajni desničarski populizem. Švedska demokratska stranka – ki je bila v devetdesetih letih prejšnjega stoletja še obrobno belsko gibanje – je agresivno vstopila v parlament in razcveteli so se alternativni skrajni desničarski mediji. Švedskim demokratom se je pridružilo več skrajnih neonacističnih skupin, ki so uveljavile pravico do ugovora v imenu svobode govora, češ da je Švedska država v zatonu, osrednji mediji pa se ne zmenijo za težave, ki jih povzročata naraščajoči kriminal in priseljenstvo. Skrajni desničarski aktivisti so Englundu in nekaterim njegovim pisateljskim kolegom vse pogostejše očitali, da so elita “kulturniških marksistov”. Obstaja celo švedska beseda – *åsiktskorridor* – za mnenjsko skupino skrajnežev, ki naj bi jo politika dovoljevala.

“Po mojem mnenju je pomembno, da ne privolimo v tak opis trenutnega položaja. Pomemben del taktike populistične desnice je netenje kulturnih vojn zaradi bolj ali manj izmišljenih simbolnih vprašanj; ne smemo dovoliti, da bi nas speljali v to past,” je dejal Englund.

Zaradi vznikajoče odkrito protidemokratske in do tujcev sovražne politike so se številni pripadniki švedske levice in zmerne desnice začeli ukvarjati z vprašanjem, kako naj Švedska, ena prvih držav, kjer je začel veljati zakon o svobodi tiska, uskladi zavezanost svobodi govora in raznolikosti s takimi skrajnimi pogledi. Septembra lani se je ta razprava še bolj razvnela, ker naj bi populistični desničarski časnik *Nya Tider* (Novi

časi), ki so ga obtožili, da objavlja lažne novice, sodeloval na Göteborgskem knjižnem sejmu.

Sejem je švedski najpomembnejši kulturni in medijski dogodek, toda več znanih novinarjev in pisateljev, ki na sejmu običajno sodelujejo, se sejma lani ni udeležilo v znak protesta proti sodelovanju časnika Nya Tider. Nekateri so ugovarjali, da švedska tradicija svobode tiska pomeni, da imajo tudi skrajni desničarji pravico biti slišani, toda Englund in še nekateri so vztrajali pri odločitvi, da na sejmu ne bodo sodelovali.

“Odločil sem se, da na sejmu ne bom sodeloval, saj bi bil v nasprotnem primeru tako rekoč prisiljen nastopiti na istem odru z desničarskimi skrajneži, sovražniki istospolnih, zagovorniki teorij zarote, antisemiti, zaničevalci holokavsta in Putinovimi podporniki, kar bi pripomoglo k temu, da bi njihova stališča vsaj na videz postala nekaj normalnega,” je zatrdil Englund.

Prepričan je, da svoboda govora ne pomeni, da so skrajneži povsod dobrodošli in da švedska zavezanost odprti družbi spodbuja sodelovanje s skrajneži.

“Druga pomembna taktika populistične desnice je, da sili v konvencionalno sredino, in pri tem nočem sodelovati,” je pojasnil. “Pri sporu zaradi Göteborgskega knjižnega sejma po mojem mnenju ni šlo za vprašanje svobode govora. Ta svoboda je še vedno nedotaknjena. Nihče ni poskusil preprečiti izhajanja časopisa, nihče tudi ni napadal njegovih novinarjev. Toda svoboda govora ne pomeni, da smeš reči kar koli, in ne vključuje absolutne pravice do sodelovanja na katerem koli forumu.”

Dogodki v Göteborgu odsevajo obsežnejša nesoglasja v švedski družbi glede vprašanja, kakšna je najboljša strategija kljubovanja populistični politiki, ter glede tega, kje je meja med svobodo govora in ekstremizmom. Englund priznava, da nasprotniki skrajne desnice tega ne razumejo vedno pravilno. Državlani bodo šli prej kot v enem letu na volitve in švedski demokrati si želijo zagotoviti mesto v vladi, to pa pomeni, da se bo omejenih vprašanj kmalu treba lotiti zelo resno.

“Na Švedskem so vprašanje skrajne desnice poskušali reševati z njenim izključevanjem in triangulacijo,” pojasnjuje Englund. “Izključevanje pomeni, da zavračaš sodelovanje z njimi. Triangulacija pa ne pomeni, da sprejemaš njihovo opisovanje položaja ali predlagane metode reševanja tega vprašanja, temveč da razumeš razočaranje in celo strah njihovih volivcev, s katerima se je treba ukvarjati, ne moreš ju spregledati ali pregnati s porogljivim tvitanjem.

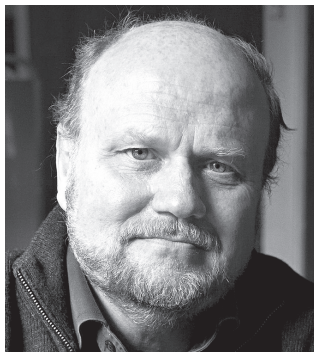
Zgodovina je v tem pogledu zelo poučna. Da taka gibanja pridejo na oblast – in do tega je prišlo tako v Italiji kot v Nemčiji –, je nujno potrebno

povabilo uveljavljenih struktur moči, ki pa je posledica skrajno zgrešenega prepričanja, da jih bodo potem lahko ukrotile. Državam, kjer so se v tridesetih letih preteklega stoletja izognili fašizmu, se je to posrečilo predvsem zaradi jasno izraženege odpora.

To pomeni, da si se pripravljen vsestransko zoperstaviti tistim, ki ogrožajo demokratična načela,” je prepričan Englund. “Seveda moramo biti pozorni na grožnje skrajne desnice, kot nas uči preteklost, tako kot moramo tudi budno paziti, kaj se dogaja na skrajni levi. Verjamem v evropsko demokracijo, toda če hočemo, da se Evropa izogne usodi Weimarske republike, mora biti bojovita.”

Zakaj sem prišel v Göteborg

Nagrajeni švedski pisatelj Ola Larsmo pojasnjuje, zakaj se je udeležil Göteborgskega knjižnega sejma.

Pomembna razprava o svobodi izražanja na Švedskem poteka že kakšno leto in se nanaša na vsakoletni Göteborgski knjižni sejem. Ko so objavili, da skrajni desničarski časnik Nya Tider leta 2017 sme najeti razstavni prostor na sejmu, je kakšnih dvesto švedskih pisateljev podpisalo skupno izjavo, da se sejma ne bodo udeležili. To je spodbudilo vroče razprave. Kako je mogoče zagovarjati pravico do širjenja obžalovanja vrednih ali celo nevarnih mnenj?

Kaj se zgodi, če je ne braniš?

Sklenil sem, da se bom sejma udeležil skupaj s pisatelji, ki so izjavili, da se skrajnežem ne bodo pustili odgnati, globoko pa spoštujem tiste, ki so udeležbo zavrnil. Vsi se trudimo, da bi družbo obvarovali pred naraščajočo plimo fašizma. Toda kako naj hkrati branimo svobodo govora?

7. aprila 2017 je sredi Stockholma nekdo ukradel tovornjak, z njim zapeljal po ulici, zaprti za motorni promet, in pri tem poskušal povoziti vse, ki so mu prišli na pot. Pet oseb je izgubilo življenje. Osumljenec je pozneje izjavil, da je to storil zato, ker podpira Islamsko republiko. Ljudje so se množično odzvali. Sredi Stockholma je zrasla gora cvetja, prebivalci so se odločili, da se bodo terorističnemu ustrahovanju zoperstavili s čim bolj normalnim življenjem, kajti odprto družbo omogoča prav zaupanje med državljani.

O tem sem razmišljal takrat, ko sem sklenil, da se bom sejma udeležil. Posrečilo se nam je tudi pripraviti več seminarjev in dogodkov, posvečenih razpravam o grožnji, ki jo sovražni govor pomeni za svobodo govora. Zdelo se nam je, da imamo priložnost opozoriti na težavni položaj, s katerim se večina ne želi soočiti.

Časopis *Nya Tider* ni "prepovedan"; dejansko prejema vladno subvencijo, ki znaša okoli 358.167 dolarjev, tako kot drugi časopisi z enako naklado. Bistveno vprašanje je, ali je sejem res moral dati prostor časopisu, povezanemu s skrajno desnico. Sejem je zasebno podjetje, zato so številni menili, da ima pravico svobodno izbirati razstavljalce.

Švedski pisatelji, novinarji in politiki so zadnja leta vse pogostejše tarča groženj s smrtjo in sovražnega govora. Obsežne raziskave kažejo, da te grožnje večinoma prihajajo od desničarskih skrajnežev, v manjšem številu pa od radikalnih muslimanov.

Avtorje napadajo zato, da bi jih prisilili k samocenzuri.

Kako naj torej družba ukrepa proti takim grožnjam, ne da bi okrnila pravico do svobode govora? Grožnje niso prazne, to se je jasno pokazalo v soboto, ko je nekaj sto neonacistov poskušalo vdreti na sejem, vendar jih je ustavila göteborgska policija. Tistega dne je število obiskovalcev sejma padlo za polovico.

Pisatelji so priljubljena tarča ekstremistov in dvesto avtorjev je odkrito izjavilo, da ne želijo sodelovati na prireditvi s časopisom, povezanim s skrajno politično strujo.

Prepričan sem, da se moramo tisti, ki branimo svobodo govora, z vsemi močmi zoperstaviti dvojni grožnji, s katero se soočamo: ustrahovanju s sovražnim govorom, po drugi strani pa strožji zakonodaji, ki grozi, da bo zadušila ravno tisto, kar naj bi branila. Ne pred prvim ne pred drugim si ne moremo zatiskati oči.

Biti mora pošteno

Tobias Voss, podpredsednik Frankfurtskega knjižnega sejma, trdi, da noben resen knjižni sejem ne sme izključiti ali cenzurirati legalnega medija.

Frankfurtski knjižni sejem je trgovsko podjetje. Vendar na njem trgujemo z zelo posebnim blagom: knjige posredujejo ideje in te med drugim močno oblikujejo družbeni diskurz tako estetske in etične kot politične narave. V tem pogledu se moramo nenehno preizpraševati o omejevanju *kritičnih*

in *vprašljivih* vsebin. Knjižni sejmi so uspešni zaradi raznolikosti vsebin, ki jih predstavljajo sodelujoči. Tisti, ki se trudijo, da bi dosegli ta cilj, zato omogočajo raznolikost mnenj in diskurzov. Noben resen mednarodni knjižni sejem, ki želi predstaviti trg in raznolika mnenja, si ne more privoščiti, da bi izključeval ali cenzuriral igralce na trgu.

Ta pristop, ki včasih zahteva strpnost do izjemno vprašljivih stališč, mora torej vključevati tudi dela, ki so za nekatere skupine občinstva izzivalna, žaljiva ali celo odbijajoča.

Edino opravičilo za prepoved ali izključitev je obstoječa zakonodaja. Le v primeru, da nemška zakonodaja neko delo prepoveduje, imamo pravico, da bodisi prepovemo delo bodisi sodelujočemu preprečimo predstavitev na sejmu.

Naš knjižni sejem upošteva ločitev moči kot bistvenega organizacijskega načela za zagotavljanje demokratične svobode, z njo povezanih ustanov ter odločitev in ukrepov, ki jih uveljavljajo. Kadar koli bo v Frankfurtu kršena obstoječa zakonodaja, bomo organizatorji ukrepali s pomočjo javnega tožilstva in policije.

Demokracija mora biti strpna do različnih mnenj (kar v Nemčiji navsezadnje uspešno počnemo že desetletja); sprijazniti se mora s tem, da svoboda izražanja velja tudi za tisti del občinstva, ki dvomi o uveljavljenem pravnem redu in ga občasno želi odpraviti. Organizatorji sejma menimo, da naša naloga ni uveljavljati svoja politična, etična ali estetska merila za dovoljevanje ali prepovedovanje.

Frankfurtski knjižni sejem je v skladu s svojimi načeli zavezan svobodi izražanja in objavljanja ter dialoga kot metodi poštene komunikacije; na njem spoštujemo demokratično ločevanje moči, odločitev in meril, sprejetih v ta namen. Tako stališče dokazujemo na številne načine: z mednarodnim sodelovanjem, podpiranjem projekta Mesta za azil ter z vodenjem več kot dvesto diskusijskih dogodkov na našem sejmu in v tujini.

Pogovor ne sme zamreti

Če prepoveš organizacije, s katerimi se ne strinjaš, to pomeni, da nimaš priložnosti zagovarjati svojih stališč, pravi Jean-Paul Marthoz.

Nedavna knjižna sejma v Göteborgu in Frankfurtu so spet pretresale polemike o sodelovanju skrajnih desničarskih založnikov. Z naprednega stališča je prepoved skrajne desnice primerna. Razlog je jasen: barbari so pred vrati in nihče nikoli ni trdil, da bi demokracije svojim sovražnikom morale ponuditi vrv, na katero bi jih obesili.

Iz liberalnega zornega kota pa zadeva ni tako preprosta. Liberalne demokracije se že od začetka zavzemajo za to, da je treba dati priložnost idejam, ki izražajo radikalne dvome o najosnovnejših vrednotah – in celo ogrožajo njihov obstoj.

Tudi sovražniki svobode bi morali imeti svobodo. Dokler dejavnost skrajnih desničarskih založnikov uradno ni prepovedana in dokler ne razstavljajo knjig, v katerih bi se jasno posmehovali zakonom, proti njim skoraj ni argumentov, ki bi prestali Voltairov preizkus svobode izražanja.

Skrajno desnico povezujejo z najbrutalnejšimi oblikami cenzure, njeni voditelji pa v javnosti uspešno napadajo “strah pred resnico”. Svoboda govora zame, zate pa ne?

Liberalci skrajni desnici načeloma ne bi smeli prepustiti ene svojih bistvenih vrednot, čeprav je ta preračunljivo zlorabila svobodo govora, da bi sovražnemu govoru priskrbel lažni lesk spoštovanja.

Prepoved je morda videti kot priznanje šibkosti ali dejstva, da trditve liberalcev morda niso dovolj prepričljive, da bi z njimi (lahko) odvrnili možne privrženke skrajne desnice od ekstremističnih organizacij.

Poskus, da bi skrajno desnico pregnali iz javnosti, dejansko le krepi enega temeljnih argumentov za privabljanje privrženecv: “Domoljubi so žrtve zarote *prevarantskega sistema*, ki ga vodijo svetovne licemerske liberalne oblasti.”

Dandanes je izjemno pomembno, da se odzovemo na ravnanje skrajne desnice, saj se ta zna izogniti izključevanju ter prek spleta in družabnih omrežij doseže široko občinstvo.

Edina metoda za omejevanje njenega vpliva je predstavljanje protidokazov in alternativnega diskurza ter širjenje obojega med množico zagovornikov.

Če neko organizacijo prepovemo ali cenzuriramo ideje, ki jih širi, jo največkrat rešimo pred neizprosno in domišljije polnim razmišljanjem – edino učinkovito metodo odbijanja napadov in doseganja zmag v vojni idej.

Prevedla Dušanka Zabukovec